

Силабус курсу «ЧИТАННЯ ПАРТИТУР»
Освітній ступінь «Бакалавр»
Спеціальність В5 «Музичне мистецтво»
Освітньо-професійна програма
«Інструментальне виконавство (за видами)»
Роки навчання: IV
Семестри: VII, VIII Кількість кредитів: 4
Мова викладання: українська

Керівники курсу ВК 57 «ЧИТАННЯ ПАРТИТУР»

Сікалова Олена Вадимівна

Піаністка, дипломант Міжнародних конкурсів, старший викладач кафедри «Інструментальне виконавство (за видами)»,

Контактна інформація: [ya si lek@yahoo.com](mailto:ya_si_lek@yahoo.com)

Ярмак Ярослав Анатолійович

Доцент кафедри, кандидат Культурології, викладач кафедри «Інструментальне виконавство (за видами)»

Контактна інформація: pianist.yaroslav.yarmak@gmail.com

Прореквізити та постреквізити дисципліни

Прореквізити дисципліни:

- ОК 10 Теорія музики;
- ОК 11 Сольфеджіо;
- ОК 12 Гармонія;
- ОК 19 Спеціальний інструмент (за видами);
- ОК 28 Практикум читання з аркушу.

Постреквізити дисципліни:

- ОК 23 Методика і практика роботи з ансамблем;
- ОК 24 Методико-виконавський аналіз;
- ОК 29 Оркестровий клас;
- ОК 30 Вивчення оркестрових (ансамблевих) партій.

Характеристика дисципліни

Призначення дисципліни: ВК 57 «Читання партитур» належить до циклу вибіркових дисциплін й призначена сформувати готовність здобувачів до практичної діяльності в мистецьких школах.

Завдання дисципліни:

- надання здобувачам загальних відомостей історії музичних інструментів;
- отримання практичних, теоретичних навичок, прийомів та методів вивчення партитур для оркестру;
- ознайомлення з основними видами оркестрової фактури, принципами функційного звучання оркестрових груп;
- вдосконалення практичних навичок з оркестрування фактурно-простих музичних композицій;

Міждисциплінарний взаємозв'язок, що передбачає інтеграцію знань, умінь і навичок із таких фахових дисциплін: теорія музики, гармонія, поліфонія, інструментування, читання оркестрових партитур, історія оркестрових стилів. Вивчення дисципліни «Читання партитур» сприяє формуванню у здобувачів таких фахових та загальних компетентностей:

- інтегральна – здатність до вирішення професійних завдань за допомогою фахових дисциплін: теорія музики, гармонія, поліфонія, інструментування, читання оркестрових партитур, історія оркестрових стилів;
- комунікативна – розвинути педагогічні та організаторські здібності здобувача для роботи в команді за допомогою міжособистісного спілкування та взаємодії;
- інформаційна – здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел для розгляду конкретних питань, а також ефективно використовувати інформаційні технології у соціальній та професійній діяльності;
- світоглядна – передбачає формування ціннісно-орієнтаційної позиції, збереження національних духовних традицій;
- інструментально-виконавська – здатність створювати та реалізовувати власні художні концепції в інструментально-виконавській діяльності, аргументовані знанням музичних стилів різних епох та володінням техніками, прийомами та виконавськими методиками;
- підготувати здобувачів до самостійної роботи в якості керівника ансамблю, малого та симфонічного оркестру;
- концертно-сценічна – здатність до культурно-освітньої та концертно-виконавської діяльності в умовах публічного виступу.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни «Читання партитур» сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти таких компетентностей: ЗК 2,4,7,8. СК 4,6,13.

- **ЗК2** Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК4** Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- **ЗК7** Здатність бути критичним та самокритичним.
- **ЗК8** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

- **СК4** Здатність усвідомлювати взаємозв'язки та взаємозалежності між теорією та практикою музичного мистецтва.
- **СК6** Здатність використовувати професійні знання та навички в процесі творчої діяльності.
- **СК13** Здатність використовувати широкий спектр міждисциплінарних зв'язків.

Відповідно до освітньої програми «Інструментальне виконавство (за видами)» вивчення навчальної дисципліни «Читання партитур» забезпечує досягнення здобувачам вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
4. Аналізувати музичні твори з виокремленням їх належності до певної доби, стилю, жанру, особливостей драматургії, форми та художнього змісту.	ПРН 4
5. Відтворювати драматургічну концепцію музичного твору, створювати його художню інтерпретацію.	ПРН 5
8. Демонструвати володіння музично-аналітичними навичками в процесі створення виконавських, музикознавчих та педагогічних інтерпретацій.	ПРН 8

Метою навчальної дисципліни підготовка здобувачів до майбутньої практичної професійної діяльності як артистів оркестрів так і керівників ансамблів, камерних ансамблів, оркестрів (симфонічного, народних інструментів, духових інструментів).

Зміст і структура курсу

ТЕМА	Кількість годин					
	Денна форма			Заочна форма		
	всього	індивідуальні	самостійні	всього	індивідуальні	самостійні
IV рік навчання						
МОДУЛЬ 1.						
Тема 1 Загальна характеристика і види симфонічного оркестру.	15	8	7	15	2	12
Тема 2 Редукція оркестрової партитури.	15	8	7	15	2	13
Тема 3 Типи оркестрової фактури, особливості оркестрового письма та функції музичної тканини в оркестровій партитурі.	15	8	7	15	2	13
Тема 4 Група струнно-смичкових інструментів.	15	8	7	15	3	13
Разом:	60	32	28	60	9	51
МОДУЛЬ 2.						
Тема 1 Група дерев'яних, мідних духових та ударних інструментів.	15	8	7	15	2	12
Тема 2 Група народних струнних та духових інструментів.	15	8	7	15	2	13
Тема 3 Малий симфонічний оркестр.	15	8	7	15	2	13
Тема 4 Читання по партитурі музичних творів.	15	8	7	15	3	13
Разом:	60	32	28	60	9	51
	денне			заочне		
Загальний обсяг годин:	120	64	56	120	18	102

Самостійна робота здобувача

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна ф.	Заочна ф.
МОДУЛЬ 1.			
1	Тема 1 Закріплення музичного матеріалу, який вивчається на заняттях з викладачем, шляхом прослуховування аудіо та відео записів.	7	12
2	Тема 2 Складання власної системи самостійних занять на основі вивчення практичних порад відомих диригентів та музикантів.	7	13
3	Тема 3 На основі теоретичного матеріалу та нотних партитур визначити основні особливості розвитку оркестру та оркестрового письма в творах двох композиторів (за вибором): К.Монтеверді, Ж.Б.Люлі, А.Скарлатті, Ж.Ф.Рамо, Й.С.Бах, Г.Ф.Гендель.	7	13
4	Тема 4 Аналіз партитури струнного оркестру. Читання партитури на фортепіано.	7	13
Всього по 1 модулю:		28	51
МОДУЛЬ 2.			
5	Тема 1 На основі теоретичного матеріалу та нотних партитур визначити основні особливості розвитку оркестру та оркестрового письма в творах двох композиторів (за вибором): Й.Гайдн, В.А.Моцарт, Л.Бетховен, Ф.Шуберт, Дж.Россіні, Г.Берліоз, Р.Шуман, Р.Вагнер, А.Дворжак, Е.Гріг.	7	12
6	Тема 2 Твори крупної форми, поліфонічні та твори зі складними розмірами. Твори різні за стилем та жанрами.	7	13
7	Тема 3 Ознайомитися з сучасними українськими оркестрами та їх диригентами. Проаналізувати репертуар.	7	13
8	Тема 4 Вивчення музичних творів для соліста (інструменталіста, вокаліста) з оркестром – детальне вивчення партії соліста, узгодження художнього змісту музичних творів, темпів, штрихів, агогіки тощо; відпрацювання вступів соліста; робота над нотним текстом оркестрового супроводу.	7	13
Всього по 2 модулю:		28	51
		Денна ф.	Заочна ф.
Разом годин:		56	102

Рекомендації щодо організації самостійної роботи здобувачів:

Заняття під керівництвом викладача будуть мати відчутні результати тоді, коли вони підкреслені систематичною, чітко організованою самостійною роботою. Зміст самостійної роботи залежить від таких факторів, як тривалість навчання, рівень підготовки здобувача, його індивідуальні якості. В організації самостійних занять здобувача, необхідно дотримуватися послідовності в роботі, а також рухатись у вивченні матеріалу від простого до складного.

Вимоги, якими здобувачі повинні керуватися при виконанні самостійної роботи:

- Знання свого інструмента, його художніх і технічних можливостей.
- Усвідомлення художнього змісту твору, стилістики, особливостей використання засобів музичної виразності.
- Визначення навчального завдання і конкретних рекомендацій викладача.
- Розподіл часу і застосування системності в організації занять.
- Самоконтроль, аналіз помилок та їх усунення.
- Опрацювання рекомендованої методичної літератури.

Успішному розвитку навичок самостійної роботи здобувача освіти повинні сприяти постійні завдання для домашнього вивчення програми з дисципліни та із систематичною перевіркою цих завдань викладачем в класі.

Рекомендована література

1. Вечір Д. В. Аналіз музики в аспекті фактурно-гармонійного комплексу. Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки й теорії і практики освіти : зб. наук. робіт. Харків: Стиль-Іздат, 2003. Вип. 11. С. 84–92.
2. Гайденко А.П. Інструментознавство та основи теорії інструментування: підручник. Харків : Майдан, 2010. 156 с.
3. Голючек М. С. Основні прийоми володіння технікою диригування: навч.-метод. посіб. Київ: ДНМЦЗКМО, 2020. 75 с.
4. Доронюк В. Д. Курс техніки диригування: навч.-метод. посіб. Івано-

- Франківськ: Прикарпатський університет ім. В. С. Стефаника, 2004. 292 с.
5. Опарик Л. М. Читка партитур : хрестоматія. Івано-Франківськ, 2019. 46 с.
  6. Ніколаєнко П. М. Теорія і методика початкового навчання диригування майбутніх учителів музики. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 192 с.
  7. Побережна Г., Щерлиця Т. Загальна теорія музики. – К., «Вища школа» - 2004.
  8. Прокулевич О. В. Основи хорового диригування. Умань: ФОП Жовтий О. О., 2016. 140 с.
  9. Роговська Є. В., Рутецький В. В. Оркестр народних інструментів : навчально- методичний посібник. Житомир : ЖДУ ім. І.Франка, 2014. 220 с.
  10. Сверлюк Я. В. Диригентсько-оркестрова освіта: теорія, методика, практика: монографія. Рівне: РДГУ, 2007. 235 с.
  11. Сідлецька Т.І. Культурно-історична еволюція українського оркестру народних інструментів: монографія. Вінниця : ВНТУ, 2009. 184 с.
  12. Слободніченко Д. Особливості процесу читання з листа хорових партитур / Д. Слободніченко // Вісн. Кн. палати. - 2005. - № 4. - С. 49-51.
  13. Смаглій Г., Маловик Л. Основи теорії музики – Харків, вид «Фак» - 2001.
  14. Терлецький М.М. Читання партитур для духового оркестру (практичний курс) [Текст] : навч. посібник / М. М. Терлецький ; Рівненський держ. гуманітарний ун- т. - Рівне : Перспектива, 2006. - 203 с.
  15. Українська музика [Ноти] : Оркестрові партитури. Ч.1 / упоряд. Корницький Є. Тернопіль : Підручники і посібники, 2003. 256 с.
  16. Лясота В. Діалог диригентів: учитель і учень. Одеса: ОДМА ім. А. Нежданової, 2002. 26 с.
  17. Хащеватська С. Інструментознавство: підручник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв III-IV рівнів акредитації. Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. 256
  18. Черкаський Л. М. Українські народні музичні інструменти. Київ: ДАКККіМ, 2003. 264 с.

Інформаційні ресурси в мережі Інтернет

www.nbuv.gov.ua – веб-сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (м. Київ)

www.4uth.gov.ua – веб-сайт Державної бібліотеки України для юнацтва

www.chl.kiev.ua – веб-сайт Національної бібліотеки України для дітей

<http://old.dnpb.gov.ua> – веб-сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

<https://parafia.org.ua/mediateka/kompozytory> – українська музика mp3-файл. Пошук відбувається за прізвищами українських композиторів.

Контроль і оцінка результатів навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- виконавський репертуар та основні нотні видання репертуару симфонічного оркестру відповідно до програмних вимог;
- інструктивну літературу;
- прийоми та етапи розбору нотного тексту;
- музичну термінологію.

вміти:

- виконувати твори різних епох, жанрів, стилів;
- аналізувати та піддавати критичному розбору процес виконання музичного твору. Знаходити методи й способи роботи над ними, враховуючи епохи, стилі, жанри;
- знаходити індивідуальні шляхи втілення музичних образів, розкривати художній зміст;
- створювати власну інтерпретацію музичного твору;
- самостійно вивчати й готувати до концертного виступу різножанрові твори, використовуючи раціональні методи пошуку, систематизації, відбору у спеціальній навчально-методичній літературі, що випускається за профілем

підготовки;

- читати твори з аркушу, акомпанувати голосу та інструменту на фортепіано.

Засоби діагностики та критерії оцінювання результатів навчання

Політика щодо контролю навчальних досягнень

Протягом навчання використовується система кредитно-модульного контролю.

Форми контролю знань здобувачів:

- поточний;
- підсумковий модульний;
- семестровий підсумковий (залік/екзамен).

Оцінювання знань здобувачів здійснюється за 100-бальною шкалою та шкалою європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС –А, В, С, D, E, FX, F).

Критерії поточного оцінювання знань студентів

5 А (відмінно)	= 100-90 балів
4 В-С (добре)	= 74-89 балів
3 D-E (задовільно)	= 60-73 бали
2 FX (незадовільно)	= 35-59 з можливістю повторної прездачі
1 F (незадовільно)	= 1-34 з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Поточний контроль передбачає оцінювання теоретичної підготовки із зазначеної теми (у тому числі, самостійно опрацьованого матеріалу) під час роботи на індивідуальних заняттях та набутих практичних навичок під час виконання завдань.

Правила оцінювання:

Максимальна кількість балів з дисципліни за семестр – 100 балів. Поточний контроль проводиться впродовж кожного семестру з оцінюванням роботи в класі та самостійної роботи студента.

Одне оцінювання можливе від 1 до 5 балів.

Максимальний бал поточного контролю становить 70 або 80 балів.

За особливу творчу активність нараховуються додаткові бали. За пропуск занять без поважної причини або невідповідності домашні завдання кількість балів знижується :

Нарахування заохочувальних балів (+)		
1.	Стовідсоткове відвідування занять протягом семестру.	+ 5 балів
2.	Творча активність, направлена на пошук додаткової літератури для більш поглибленого опрацювання теми, що вивчається у певному модулі. Виступ в концерті, участь в конкурсі й отримання 1, 2, 3 премії або Гран-при.	+5 балів

Штрафні бали (-)		
1.	Відсутність на заняттях без поважних причин.	-5 балів
2.	Здача модульних та самостійних робіт пізніше призначеного терміну.	-5 балів
3.	Не виконання студентом завдань по самопідготовці	-5 балів

Критерії оцінювання для поточного контролю за п'ятибальною системою

«5»	При виконанні музичних творів, здобувач впевнено відтворює текст напам'ять. Яскраво інтерпретує музичні твори, дотримуючись темпових та динамічних позначень. Виразно передає художній зміст твору (фразування, динамічний розвиток, характер). Систематично і результативно працює над удосконаленням виконавської техніки. Самостійно знаходить інформацію про композиторів, стиль, епоху, може дати визначення жанру твору, що виконує. Вільно володіє термінологією. Вільно орієнтується в стилістичних особливостях творів різних епох. Старанно виконує всі програмові вимоги. Здатен проаналізувати свою роботу над музичним матеріалом. Систематично готується до занять. Значну увагу приділяє самостійній роботі, проявляє творчу ініціативу при виконанні завдань з дисципліни. Приймає участь у фортепіанних концертах.
«4»	Здобувач демонструє досить переконливий рівень втілення художніх образів творів, що виконуються. При виконанні музичних творів, впевнено відтворює текст напам'ять, дотримуючись авторських вказівок (відповідний темп, динаміка, штрихи, аплікатура). Виразно передає характер твору (фразування, динамічний розвиток, цілісність твору). Самостійно знаходить інформацію про композиторів, стиль, епоху, може дати визначення жанру твору, що виконує. Систематично готується до занять. Здатен самостійно працювати та аналізувати свою роботу. Приймає участь у фортепіанних концертах.
«3»	Здобувач відтворює текст напам'ять, передає характер та художній зміст твору, виконує авторські вказівки (темп, динаміка, аплікатура). Але не завжди демонструє переконливий рівень втілення художніх образів творів, що виконуються. Спостерігаються окремі помилки в розумінні стилістичних особливостей музичних творів. При виконанні допускає незначні помилки, які не заважають загальному сприйняттю твору. Виконує всі програмові вимоги, знає музичну термінологію. Володіє інформацією про композитора, його творчий спадок. Систематично готується до занять.
«2»	Здобувач відтворює текст з метро-ритмічними та текстовими помилками, виконує елементарні вказівки автора. Не передає характер твору. Грає у невідповідному темпі. Не дотримується вказаних штрихів та динаміки. Слабо орієнтується в музично-теоретичних визначеннях. Не систематично готується до занять.

«1»	<p>Здобувач відтворює текст з метро-ритмічними та текстовими помилками, виконує елементарні вказівки автора. Не передає характер твору. Грає у невідповідному темпі. Не дотримується вказаних штрихів та динаміки. Слабо орієнтується в музично-теоретичних визначеннях. Не систематично готується до занять. Відсутність системності, наполегливості, старанності в оволодінні фаховими знаннями, уміннями, навичками, наявність суттєвих недоліків у професійній підготовці.</p> <p>Недбале ставлення до занять, постійне невиконання завдань, які передбачені навчальною програмою. Здобувач по нотах відтворює текст без відповідних штрихів та динаміки, не звертає уваги на аплікатуру, допускає метро-ритмічні помилки. Музичною термінологією володіє частково. Систематично не готується до занять, програмові вимоги не виконує.</p>
-----	--

Підсумковий модульний (семестровий) контроль знань здобувачів

Підсумковий модульний контроль проводиться з метою визначення стану успішності здобувачів вищої освіти за період навчання. Підсумковий модульний (семестровий) контроль знань студентів здійснюється через проведення диференційованого заліку.

Семестрова оцінка виставляється за умови виконання здобувачем усіх видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни та визначається як середнє арифметичне оцінок, отриманих при здійсненні поточного і підсумкового контролю.

Здобувач, який набрав кількість балів, що прирівнюється до оцінки «високий рівень» (відмінно) може бути звільнений від складання диференційованого заліку.

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з освітнього компоненту

Вид роботи здобувача	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість оцінювань	Максимальна кількість балів	Кількість оцінювань	Максимальна кількість балів
Практична робота	11	55	11	55
Самостійна робота	5	25	5	25
Диф. залік	1	20	1	20
Екзамен	0	0	0	0
Кількість оцінювань/ максимальна (сумарна) кількість балів за модуль	17	100	17	100

IV РІК НАВЧАННЯ Залік у 7 семестрі

Поточний контроль														Підсумковий контроль		Разом		
Модуль 1																		
Т1				Т2				Т3				Т4				Залік		100 б
Максимальна кількість 20 балів				Максимальна кількість 20 балів				Максимальна кількість 20 балів				Максимальна кількість 20 балів				Максимальна кількість 20 б		
1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5			
		сам.р				сам.р				сам.р				сам.р				
<p>Поточний контроль роботи проводиться 4 рази за кожну тему й щоразу оцінюється від 1 до 5 балів. Контроль самостійної роботи (сам.р)*складає не менше 30% від 80 балів поточного контролю. Максимальний бал поточного контролю 80 балів самостійної</p>														<p>Підсумковий контроль проводиться наприкінці 7 семестру у формі диф. заліку та оцінюється від 1 до 20 балів</p>				

Залік у 8 семестрі

Поточний контроль												Підсумковий контроль				Разом			
Модуль 2																			
T1			T2				T3				T4				Залік				100 б
Максимальна кількість 20 балів			Максимальна кількість 20 балів				Максимальна кількість 20 балів				Максимальна кількість 20 балів				Максимальна кількість 20 б				
1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5	1-5				
		сам.р				сам.р				сам.р				сам.р					
<p>Поточний контроль роботи проводиться 4 рази за кожну тему й щоразу оцінюється від 1 до 5 балів. Контроль самостійної роботи (сам.р)*складає не менше 30% від 80 балів поточного контролю. Максимальний бал поточного контролю 80 балів самостійної</p>												<p>Підсумковий контроль проводиться наприкінці 8 семестру у формі диф. заліку та оцінюється від 1 до 20 балів</p>							

Політика перескладання. Перескладання змістовного модуля здійснюється за бажанням здобувача один раз за курс вивчення дисципліни з дозволу керівника курсу та дозволу навчальної частини за наявності поважних причин.

Оцінюється як підсумковий контроль. Загальний підсумок за семестр при перескладанні визначається шляхом додавання балів за поточний контроль та балів за перескладання.

Політика відвідування. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За особливу творчу активність нараховуються додаткові бали. За прогул або невідповідні домашні завдання кількість балів знижується.